

FENG SHUI NA POLICAMA TRŽIŠTA KULTURE

KORALJKA KUZMAN ŠLOGAR UDK: 643/645:299.51]:39]
Institut za etnologiju i folkloristiku Kategorija: Izvorni znanstveni članak
Šubićeva 42, 10000 Zagreb Primljeno: 11.9.2007.
koraljka@ief.hr Prihvaćeno: 11.12.2007.

U širokoj lepezi raznih istočnjačkih tradicija i praksi koje utiskuju sve vidljiviji pečat zapadnoj kulturi nalazi se i feng shui. Ovaj rad problematizira pitanje njegove metamorfoze na putu do zapadnog kapitalističkog/komercijalnog društva, postavljajući ga u kontekst oprečnih svjetonazora Istoka i Zapada te new age pokreta kao sekundarnog okruženja i plodnog tla za alteraciju ove vještine. Intrigantno pitanje adaptacije sustava feng shuija zapadnjačkom svjetonazoru i mentalitetu isprepleće se s problematikom marketinških poteza koji ga apsolutno pojednostavljuju i udaljavaju od ishodišnih postavki te šire granice njegove primjene do iznenađujućih razmjera.

Ključne riječi: feng shui / tržište kulture

Pod okriljem globalizacije i sve liberalnijeg zapadnjačkog društva koje ohrabruje individualizam čovjeku današnjice je omogućena velika sloboda izbora unutar bogate i raznovrsne ponude na tržištu kulture. Posredovanjem mreže masovnih medija razmjenjuju se informacije, ideje i vjerovanja iz raznih tradicijskih kultura, a u širokoj paleti duhovnih tehnika, praksi i vještina nudi se, između ostaloga, i feng shui. Ova vještina porijeklom s Dalekoga istoka¹ i s tradicijom dugom najmanje tri tisuće godina² tek u posljednjim desetljećima dvadesetoga stoljeća poprima planetarnu popularnost. No, usporedno s popularizacijom i prelaskom na Zapad – dakle, u novu društveno-kulturnu sredinu – feng

¹ Oko pitanja porijekla feng shuija protežu se različite kontroverze. Premda se najčešće automatski pripisuje Kini, postoji i teza da feng shui vuče korijene iz Indije ili Tibeta te teza da je jednostavnija varijanta te vještine nastala među Mongolima i drugim nomadskim skupinama sjeverno od Kine. Kako je pritom evidentno da slična znanja i vještine pod drugim nazivima postoje u mnogim kulturama diljem svijeta (primjerice, u Aboridžina, Indijanaca, Indijaca i dr.), mnogi negiraju Kinezima pravo na svojatanje te vještine. Međutim, nesumnjivo je da je upravo ona inačica geomantske vještine koja se (bez obzira na porijeklo i razne varijante) razvila i uobličila u Kini, i koja se naziva feng shui, ta koja je dosegla planetarnu popularnost.

² Varijacije u određivanju starosti kreću se od tisuću do osam tisuća godina. Sudeći prema tradiciji, feng shui je izumio Fu Xi (Fu Hsi, oko 2962. pr. Kr.), prvi mitski vladar Kine i začetnik civilizacije. Najčešće priča o povijesti feng shuija započinje ipak s razdobljem Shang dinastije (1766.-1046. pr. Kr.), tijekom kojega su se pri odabiru najpovoljnije lokacije za proricanje rabile kosti. Uzmemo li, pak, u obzir Feuchtwangov navod da simbolizam planiranja gradova i važnih objekata te predviđanje povoljnog datuma imaju povijest stoljećima dužu nego feng shui za grobove i kuće, te da taj simbolizam dijeli i feng shui, možemo predvidjeti da će neki u tome uočiti njegove začetke (1974:16).

shui je pretrpio brojne transformacije i mutacije da bi se na posljetku infiltrirao u mnoge aspekte života i utisnuo vidljiv pečat suvremenoj zapadnoj svakodnevi.³

Začuđujuće je kako unatoč sveprisutnosti i neospornoj posebitosti i intrigantnosti, feng shui dosad nisu prepoznali antropolozi i kulturolozi. Moja nastojanja da uđem u trag ikakvom ozbiljnijem istraživanju i analizi ovoga fenomena nisu urodila plodom. Studiju o opstojnosti tog fenomena u današnjem "zapadnom" svijetu kreirala sam prikupljanjem i razmatranjem podataka o ovoj temi na internetu i u drugim medijima javnog priopćavanja, analizom suvremenih publicističkih knjiga o feng shuiju i njihovom komparacijom s rijetkim znanstvenim radovima i zapisima o toj vještini, praćenjem raznih događanja te intervjuiranjem stručnjaka i praktikanata iz Hrvatske. Ovdje ću izložiti tek mali dio prikupljenih spoznaja i zaključaka o samoj vještini, procesu njezine preobrazbe u novoj sredini te raznim aspektima njezine današnje primjene.

Najveći dio informacija o feng shuiju, pristupačnih na Zapadu, potječe iz kasnog 19. i ranog 20. stoljeća, kada su iz Kine pristizali brojni radovi o toj temi, ponajprije kršćanskih misionara i kolonijalnih administratora (vidi Feuchtwang 1974:5, 8). Prikazujući model feng shuija na prijelazu stoljeća, ti su izvještaji danas iznimno važni. Omogućavaju, naime, uvid u ono što bismo mogli nazvati tradicionalnim ili klasičnim feng shuijem, a na temelju kojega se može usporediti i analizirati razvoj zapadnjačkih verzija te vještine, odnosno, njihove odmake od izvornog modela. U potrazi za dostupnim izvorima i literaturom koji bi mi pomogli u rekonstruiranju razvojnog puta spomenutog fenomena uvidjela sam da se u znanstvenim krugovima interes za feng shui intenzivirao zapravo tek u drugoj polovici šezdesetih godina 20. stoljeća, nastavio tijekom sedamdesetih, no pravi se feng shui *boom* zbio tek u osamdesetim godinama. Tada je trend opće fascinacije feng shuijem pokrenuo izlazak knjige *The Chinese Art od Placement* Sarah Rossbach (1983), s kojom je krenulo i podilaženje ukusu i potrebama čitateljstva na Zapadu, te je ta vještina počela zadobivati novo ruho. Feng shui se predstavlja u krajnje simplificiranoj verziji uz nastojanje da se pritom sagleda i objasni iz vizure zapadnog čovjeka. Prilagodbama i modifikacijama sustav je na kraju izbrušen do te mjere da se mogao donekle uklopiti u postojeće kalupe zapadnjačkog svjetonazora. Uglavnom, od toga se trenutka zanimanje širi ne samo među istraživačima raznih znanstvenih interesa⁴ već prelazi na beletrističku razinu te nezaustavljivo raste trend objavljivanja kojekakvih priručnika o feng shuiju. Vrhunac popularnosti na Zapadu feng

³ Govoreći o Zapadu, mislim u prvome redu na zemlje Europe i Sjeverne Amerike odakle sam prikupila najviše informacija. No, feng shui je prisutan danas na svim kontinentima i njegov se sustav prilagođava svakoj sredini na specifičan način.

⁴ O feng shuiju se počelo razmišljati i pisati sa stajališta geografije i poetike mjesta (Scott P. Smiley), sociologije (Rita Ho), sociologije stanovanja (Craig Gurney), dizajna okoliša (P. Xu, K.-T. Han), arhitekture (Jenny Liu, David Seamon), a sve je više onih koji nastoje prodrijeti u sam sustav i njegovo značenje (Ole Bruun, Stephen L. Field i S.-H.Lee).

shui doživljava tijekom devedesetih godina 20. stoljeća, ali čini se da fascinacija tom vještinom još uvijek ne jenjava.

U daljnje problematiziranje ove teme ne mogu se upustiti bez kratkih napomena o osnovama izvornog oblika feng shuija, kako neki kasniji dijelovi teksta ne bi ostali nejasni.

FENG SHUI GENERALIJE

Feng shui (*vjetar voda*) – kompleksan sustav koji se razvijao postupno više tisućljeća, a usporedno s razvojem kineske misli – predstavlja se kao znanost, vještina, umjetnost ili stil života. Načela su mu zasnovana na daoističkoj filozofiji i kozmologiji, astrološkim i numerološkim kalkulacijama te simboličkim oblicima u prirodi, a svrha im je protumačiti utjecaj nevidljivih energija okruženja na ljude kako bi im se omogućilo da iskoriste blagodati prirodnih sila. Smatra se da čovjek može utjecati na poboljšanje vlastite životne situacije i kontroliranje jednog dijela života. Zbog vjerovanja da duhovi predaka utječu na život potomaka prvobitna je namjena feng shuija bilo pronalaženje povoljnih mjesta za grobove, no poslije se počinju primjenjivati iste zakonitosti za pronalaženje idealnog položaja za kuće i gradove. Traže se mjesta gdje je koncentrirana vitalna energija zemlje i neba, čija se prisutnost ili odsutnost otkriva promatranjem geografske konfiguracije terena, vodenih tokova, vegetacije i strana svijeta (*Enciklopedija živih religija* 1981:200-201). Zemlja se doživljava kao živo biće, a sveprisutna nevidljiva životna sila *qi* glavni je pokretač sveg života na njoj. Postoje dvije kozmičke sile, *yin* i *yang*, međusobno suprotne ali komplementarne, iz čijeg odnosa nastaje pet elemenata, odnosno, pet osnovnih načina kretanja energije koje su simbolizirane u pojavama drva, vatre, zemlje, metala i vode.⁵ U određenim međusobnim odnosima ti elementi mogu jedan drugoga stvarati (podržavati) ili pak uništavati (oslabljivati) te tako utječu na cijelu prirodu i vladaju njome. Poznavajući te cikluse, tj. interaktivnost elemenata, čovjek ih može iskoristiti da bi izbalansirao energiju *qi*.

Numerologija je ključni dio sustava feng shuija. Upotrebljava se nekoliko numeroloških principa, poput Magičnog kvadrata,⁶ Slijeda ranijeg neba i Slijeda kasnijeg neba.⁷ Osam trigrama,⁸ svrstanih u tzv. *bagua* dijagram,⁹ osnova su feng shui analiza i kal-

⁵ Svaki se od njih veže uz određenu značajku, stvar, pojavu, situaciju poznatu iz svakodnevice; pet vrlina, pet odnosa, pet emocija, pet žitarica, pet planeta, pet demona, pet mirisa, pet heroja, pet glavnih dijelova tijela itd. (Dragičević 2002:57). Vežu se uz boje te uz određene oblike u prirodi (vidi npr. Chuen 1997:36-37) i ujedno predstavljaju i naš karakter jer smo sastavljeni od pet osnovnih elemenata, a jedan od njih dominira našim karakterom (Tonante 2002:15).

⁶ Kvadrat načinjen od devet polja /devet brojeva, u kojem brojevi zbrajani u bilo kojem smjeru daju ukupno petnaest.

⁷ To su svojevrsne karte u kojima su trigrama sjedinjeni s nizovima brojeva, a prikazuju energetske sile.

⁸ Trigrama su načinjeni od punih *yang* i razlomljenih *yin* linija. Njihovom se permutacijom dobivaju 64 para trigrama, odnosno 64 heksagrama. Ti su se heksagrami smatrali kozmičkim pralikovima koji predstavljaju

kulacija. Njima je pridruženo i pet elemenata te sve značajke koje uz njih idu pa je tako *bagua* pomagalo, tumač rasporeda energija na nekom prostoru. Osobitu ulogu u analizi prostora igraju oblici te vremenski ciklusi i astrologija. Osim znakova zodijaka veliku važnost ima dvadeset osam zvijezda simbolički podijeljenih u četiri skupine. Svaku skupinu predstavlja po jedna životinja (plavi zmaj, bijeli tigar, crna kornjača i crvena ptica) i one simbolično predočuju protok i smještanje energija kozmosa oko nas. Ne smijemo zaobići spomen osnovnog feng shui alata, geomantskog magnetskog kompasa *lopana*, koji sadrži sve astronomske i astrološke podatke bitne za feng shui analizu.

Feng shui ne čini samo ovo mnoštvo mističnih koncepcija i naputaka. U nekim dijelovima sustava lako je uočljivo povodjenje za zdravorazumskim, racionalnim i praktičnim elementima, kao što je očevitna i velika važnost koju feng shui pridaje estetskim i grafičkim kvalitetama. No, o tome nekom drugom prilikom.

KONTEKSTUALNOST FENG SHUIJA NA ZAPADU

Stereotipnu podjelu "Istoka", odnosno azijske kulture naspram "Zapada", odnosno euroameričke kulture, svjesno unosim u ovaj rad radi isticanja nekih temeljnih kognitivnih različitosti ovih dvaju "svjetova". Psiholog Richard Nisbett u knjizi *Geografija mišljenja* (2003) tvrdi da ljudi imaju različite poglede na svijet zbog različitih ekologija, društvenih struktura, filozofija i obrazovnih sustava koji datiraju još iz doba drevne Grčke i Kine, a preživjeli su do danas. Kao posljedica toga azijski je sustav mišljenja holistički te se manje oslanja na kategorije ili na formalnu logiku; temeljno je dijalektičan i traži srednji put između oprečnosti. Zapadnjaci se, s druge strane, fokusiraju na istaknute objekte ili ljude, koriste se atributima kako bi ih svrstali u kategorije i primjenjuju pravila formalne logike kako bi shvatili njihovo ponašanje. Istočnjačko je poimanje svijeta organsko (za razliku od zapadnog mehanicističkog pogleda) – svi osjetilima opaženi događaji i stvari međusobno su povezani i samo su različiti vidovi ili očitovanja iste konačne stvarnosti (Capra 1998:23). Njihov je pristup svijetu duhovan i intuitivan. Upravo suprotno, na Zapadu su duh i materija strogo odvojeni, a u tumačenju svijeta apsolutni je naglasak stavljen na "znanstveni" i racionalni pristup. Nadalje, dok se na Zapadu nastoji podrediti i preoblikovati prirodu prema ljudskim potrebama, na Istoku se nastoji živjeti u harmoniji s okolišem.

U posljednjim se desetljećima znatno smanjuje taj jaz oprečnih svjetonazora i zbog rastuće fascinacije Zapada istočnjačkim pogledom na svijet i obratno. Znanstvena kultura Zapada još uvijek postulira podjelu, odnosno razlikovanje fizičke strukture našega tijela od iskustvene, biološku od fenomenološke, vanjsku od unutarnje, ali i u

modele *daoa* u prirodi i ljudskim okolnostima, odnosno predstavljaju sve životne situacije (više o tome vidi npr. Wilhelm 1996; Chuen 1997:24-25; Capra 1998:98).

⁹ *Bagua* je tradicionalno prikazana kao oktagon s osam sekcija oko središnjeg područja *taijia*. Svaki trigram prikazuje jedan od osam smjerova svijeta, a sredina je kvadrata povezana sa Zemljom. Prikazuju interakcije *yinyanga*, a odražavaju cikličke sile koje djeluju na nas (Chuen 1997:24-25).

samoj su znanosti sve brojnije spoznaje koje takvu podjelu dovode u pitanje (Meštrović 2002:129-130).¹⁰ Postupno dolazi do promjene epistemološke paradigme, prelaska s racionalnog na intuitivno i duhovno promišljanje, te ekološkog osvještavanja. Promjene o kojima govorim smještaju se u okvir globalnog *new age* pokreta, koji od šezdesetih godina dvadesetoga stoljeća uzima sve više maha diljem svijeta. Smatram da je upravo kroz prizmu tog pokreta, odnosno, u okviru šireg trenda popularizacije istočnjačkih duhovnih i mističnih praksi, potrebno sagledati i predstaviti fenomen feng shuija u zapadnom društvu.

Kako je riječ o specifičnom pokretu koji nema jedinstveno vodstvo, *new age* je moguće predstaviti kao kulturološki i civilizacijski proces (Jovetić 2003) ili kao *free-flowing* (fluidni) duhovni pokret koji čini mreža vjernika i praktičara koji dijele donekle slična vjerovanja i prakse, a koje pridodaju bilo kojoj formalnoj religiji koju slijede. Postoje brojna vjerovanja povezana s *new ageom* (monizam, panteizam, panenteizam, reinkarnacija, karma, aura, osobna transformacija, ekološka odgovornost, univerzalna religija, novi svjetski utopistički poredak), razne prakse: *channeling*, kristali, meditacije, proricanja, astrologija, holističko liječenje (homeopatija, kristali, akupunktura, masaže, refleksologija...) te razne terapijske metode koje se koriste i fizičkim i mentalnim tehnikama radi duhovnog razvoja osobe (Robinson 2003).

Razloge nastanka i širenja *new age* pokreta možemo objasniti prezasićenošću materijalizmom i dominacijom muškog načela, izgubljenom vjerom u institucionaliziranu religiju, znanost i tehnološki napredak koji nisu odgovorili na mnoga pitanja, kao i spoznajom o globalnoj ekološkoj krizi koja dovodi u pitanje ljudski opstanak (usp. Bašić 2001:61-62). Fritjof Capra govori o dubokoj krizi suvremenog društva zahvaćenog nizom problema, koju naziva krizom shvaćanja (1998:277), a objašnjava kao posljedicu jednostranog razvoja. Pod utjecajem kineske misli ustvrdio je, naime, kako naša kultura prednost daje *yangu*, muškom principu, a zapostavlja ženski *yin*, koji ga upotpunjuje. Ovaj pokret stoga stremi ka uspostavljanju ravnoteže: osnažuje se ženski princip, ekološka svijest i holističko načelo, odnosno, čovjek se sve više okreće duhovnosti, intuiciji i prirodi.

U takvom kontekstu rastu daoističke ideje na Zapadu što je evidentno u cijelom spektru područja od popularnih do znanstvenih, od duhovnih do filozofskih (Clarke 2000:3). Na jednom se kraju spektra uočava porast interesa za umjetnosti kao što su

¹⁰ Nakon što je kroz gotovo tri stoljeća na Zapadu prevladavala mehanicističko-kartezijanska paradigma u kojoj se svijet promatrao kao stroj koji funkcionira prema nepromjenjivim zakonima prirode, koje se mogu objasniti znanstveno-racionalnim metodama, te je postojala stroga podjela na duh i materiju, u dvadesetom stoljeću veliku su ulogu u promjeni svjetonazora odigrala postignuća na području subatomske fizike. Revolucionarna mišljenja uvele su dvije teorije Alberta Einsteina iz 1905. (teorija relativnosti i začetak kvantne teorije), koje su dale do znanja da stvarnost nadilazi klasičnu logiku i da se o njoj ne može govoriti svakidašnjim jezikom te nas, kako je to uočio Capra, prisiljavaju sagledavati svijet na sličan način kako ga vidi hinduist, budist ili daoist (Capra 1998:42, 57). Taj preokret u fizici kojim su se razbile tradicionalne predodžbe o materijalnoj biti klasične fizike, o pojmovima vremena i prostora te uzroka i posljedica, promijenio je čovjekovo poimanje univerzuma i njegova odnosa spram njega, te je utjecao na gotovo sve djelatnosti ljudskoga društva.

taijiquan i *feng-shui*, ulazak daoističkih termina kao što su *dao* i *yinyang* u javni vokabular, te pomodnost daoističkih ideja kao što su *iči u skladu s prirodnim tokom* ili *odblokirati nečiju energiju* (isto). No, takvu bih sklonost Zapadnjaka ka istočnjačkim idejama ipak nazvala uvjetnom. Naime, koliko god bile popularne i poželjne, podliježu nizu prilagodbi i metamorfoza kako bi se uklopile u novu kulturnu sredinu i postale prihvatljivije zapadnjačkom mentalitetu. Daoizam je, doista, transformirao mnoga područja zapadnjačkog života i misli, no Zapad je ujedno uklopio taj daoizam u sebi prikladne okvire.

METAMORFOZA SUSTAVA FENG SHUIJA

Rekla bih da feng shui upravo savršeno odgovara tom novom senzibilitetu koji se razvija na Zapadu, a koji teži ponovnom pobuđivanju duhovnosti i postizanju ekološke ravnoteže. Na to upućuje već sama činjenica da je izvrsno prihvaćen i na individualnoj razini (u kućnoj primjeni), ali i u raznih struka: od arhitekture, građevine i dizajna, preko ekologije i permakulture pa sve do modne i kozmetičke industrije itd. Njegove se temeljne zamisli o postizanju sklada između čovjeka i njegove okoline, čak i cijelog kozmosa, interpoliraju u gotovo sve grane ljudskih djelatnosti. No, kulturni kontekst iz kojeg potječe feng shui bitno je drukčiji od onog zapadnog i u ovom je ova vještina zaživjela nekim drugim životom. Njegovu metamorfozu smatram donekle neminovnom jer u svom izvornom obliku ne bi zasigurno uspio ovdje izazvati toliki *boom*. Krećem ponajprije od same činjenice da je istočnjački pristup svijetu duhovan i intuitivan, što se u bitnoj mjeri ogleda i u samom feng shuiju. Nasuprot tomu, kao što je već prije devet desetljeća uočila Marie-Louise von Franz, prosječan moderan čovjek na Zapadu treniran je mentalno u promatranju fenomena prirodne znanosti, dok je ljudskost sve više zanemarivana. Njegov je pogled na stvarnost pod velikim utjecajem temeljnih koncepata prirodnih znanosti (von Franz 1980:26). Carl Gustav Jung tvrdi da *smo toliko navikli na prividno racionalnu prirodu svog svijeta, da teško možemo i zamisliti bilo kakvo događanje koje se ne može objasniti zdravim razumom* (Jung 1973:45). Ako slijedom misli ovih psihologa ustvrdimo da zapadnjaci teško mogu pojmiti mistične aspekte feng shuija, čine mi se logičnim sva nastojanja da se ova vještina demistificira i da najbolje razumno, ovim ljudima prihvatljivo objašnjenje.

Autori knjiga o feng shuiju koriste se, jednostavno, zapadnom svijetu prikladnijim poredbama, simbolima i rječnikom. Jedan od pisaca popularnih priručnika nastoji tako uvjeriti čitatelja da tu (*n*)ije riječ ni o kakvoj čaroliji. *Riječ je jednostavno o atmosferi u kojoj živimo i koju stvaramo oko sebe. Sve se to da logično objasniti. Feng shui je upravo to: logično objašnjavanje stvari koje svi mi, manje ili više, naslućujemo, samo još nismo dali imena i točne definicije tim svojim slutnjama* (Tonante 2002:10).

Feng shui stručnjakinja i spisateljica Simona Wong feng shui Zapadu predstavlja kao drevni sustav osmišljen da proučava i mijenja utjecaj elektromagnetizma na čovjekov svakodnevni život. Tvrdi da se usklađivanjem elektromagnetskih zračenja Zemlje, drugih planeta, Sunca i onih ljudskog tijela naglašava pozitivan utjecaj okoline i istodobno

izbjegava negativan. Nastoji priču učiniti još razumljivijom: ljudska krv sadrži željezo koje je kao metal pod utjecajem magnetskih polja. Ako su magnetska polja unutar zgrade kompatibilna s čovjekovim, okolina će pozitivno utjecati na njegovo zdravlje, koncentraciju, odnose i financijski uspjeh, no ako magnetska polja nisu usklađena, ti će utjecaji biti negativni. Nadalje, povećava vjerodostojnost feng shuija uspoređujući ga s akupunkturom jer je ona na Zapadu već priznata kao grana medicine, pa tako uspoređuje kretanje energije unutar tijela s njezinim kretanjem u prostoru. U tijelu *qi* teče uzduž putanje meridijana te se bolest razvija ako su meridijani blokirani. U tom se slučaju točke pritiska moraju izmanipulirati tako da se blokada makne i povrati zdravlje. Isto tako energija mora slobodno teći i u prostoru. Nepravilno dizajnirana zgrada prouzročuje blokadu, tj. stagnaciju energije, što dovodi do slabog zdravlja i nedostatka koncentracije, a potom rezultira nesrećama i lošim odlukama, depresiji, svađama i napetosti u, i oko kuće, a sve to stvara loše kućno okruženje ili novčanu propast (Wong 2002:12).

Pored naglašavanja određenih aspekata i vrijednosti prepoznatljivih i atraktivnijih zapadnom čovjeku, i njegov je simbolički obik prilagođen "zapadnom folkloru". Simbolizam je jedna od ključnih komponenti feng shuija, a praktikanti ga nerijetko vole stavljati daleko ispred nevidljivih sila i utjecaja s neba te složenih kalkulacija – i sami Kinezi (vidi Feuchtwang 1974:171) i prosječni praktikanti na Zapadu i u nas. Ali izvorna simbolika feng shuija, potpuno sukladna kineskom poimanju svijeta, neprikladna je i neupotrebljiva na Zapadu te stoga iziskuje nužnu prilagodbu modernom zapadnom čovjeku i njegovu svjetonazoru. Feng shuiju imanentna i Kinezima samorazumljiva simbolika zmaja i zmajevog daha, primjerice, prosječnom Zapadnjaku nije prepoznatljiva. Stoga se *qi*, koji Kinezi doživljavaju kao zmajev dah, na Zapadu prevodi kao dah prirode, životna sila, energija i slično te se često, kao u netom spomenutom Wongovu primjeru, tumači elektromagnetizmom. Upravo su takvi, kulturno specifični elementi koji se provlače kroz feng shui (simbolika zmaja ili npr. nesretni brojevi),¹¹ zatim pitanje kako primjenjivati feng shui na južnoj hemisferi¹² (pitanje preporuka poput smještanja kuhinje na južnom dijelu stana i sl.) i neki drugi elementi, argumenti na koje se pozivaju zagovaratelji adaptirane verzije feng shuija. Često se nalaze pojave i običaji u tradiciji kulture kojoj se nastoji prilagoditi a koji se mogu usporediti s feng shui principima. U Hrvatskoj feng shui praktičari i savjetnici često navode primjere poput kićenja božićnog drvca i paljenja panja badnjaka koji, kao nositelji *yang* energije, unose ravnotežu u hladnom, mirnom, zimskom *yin* razdoblju. Zvonjavu crkvenih zvona ili pucanj topa sa zagrebačke kule Lotrščak navode kao zvučne pročišćivače negativne energije. Podsjećaju na stare običaje poput vješanja slike bračnog para s njihova vjenčanja iznad kreveta, koja bi trebala podržavati njihovu ljubav ili na neke od starih

¹¹ U Kini postoji vjerovanje da su neki brojevi nesretni jer kada ih se izgovara, recimo, na mandarinskom ili kantonskom jeziku, zvuče kao neke druge riječi. Primjerice, kada se izgovara broj četrnaest, zvuči kao "sigurna smrt" (Yap 2003a).

¹² Nekoliko je feng shui majstora (npr. Roger Green i Lindy Baxter) koji zastupaju mišljenje da bi se na južnoj hemisferi primjena kompasne metode feng shuija trebala prilagoditi podneblju (Harris 2003).

navada pri odabiru lokacije za gradnju kuće i slično.¹³ U ovome možemo uočiti svojevrsni fenomen globalizacije (vidi Kalapoš 2002), odnosno prilagodbu ovog globalnog fenomena konkretnim lokalnim prilikama. Geograf Scott P. Smiley (2003) smatra da će ljudi rođeni u zapadnoj kulturi pronaći bolji odjek u poznatijim simbolima zapadne tradicije i mitologije pa upućuje poziv zapadnjacima da vrate vlastiti simbolizam i iskoriste ga moćno kao i istočnjaci feng shui.

Premda mi se i samoj čini da su neke adaptacije čak i poželjne, osobito kada su simboli u pitanju, mnoge su otišle predaleko te potpuno iskrivile i zanemarile većinu osnovnih postavki drevnog znanja (vidi npr. Roberts 2002). Svakako treba razlikovati iskrene i neškodljive pokušaje onih koji nastoje približiti ovu znanost potencijalnom zapadnom praktikantu od onih koji u njoj gledaju isključivo tržišnu vrijednost. Pokušaj demistifikacije feng shui koncepta i ponuda lakorazumljive, praktične i primjenjive vještine upravo radi bolje prodaje na tržištu kulture znakovit je za većinu zapadnih inačica feng shuija, o kojima će u tekstu biti riječi poslije. Kompliciran sustav feng shuija doista je teško savladiv u svojoj cjelini i izvornome obliku. Na jednoj se razini, stoga, ta vještina krajnje simplificira kako bi se na tržištu ponudila puno prihvatljivija, odnosno, jednostavnija za primjenu i jeftina "do it yourself" praksa. Potencijalnim se korisnicima tako nudi priča o osnovnim konceptima *yinyanga*, pet elemenata i *qiju*, te kako ih jednostavno primijeniti (u domu, uredu, vrtu i slično). Pritom se navode jednostavne upute za organizaciju prostora koje nerijetko imaju samo praktičnu svrhu i psihološku pozadinu. Bitna je prilagodba zamjetljiva upravo u tom isticanju njegovih psiholoških aspekata: govori se o psihologiji okoline (utjecaj čovjeka na prostor i prostora na čovjeka), psihologiji boja, snazi pozitivnog mišljenja itd.¹⁴ Feng shui se predstavlja kao metoda za samopomoć i način za preuzimanje kontrole u svoje ruke. Zapadnjačke adaptacije drevnog kineskog umijeća također integriraju u svoju teoriju i primjenu biologiju, biogeometriju, kulturnu antropologiju, fiziku, čišćenje prostora, akupunkturu zemlje i dr. Osim što se na Zapadu ne primjenjuje feng shui za grobove, rijetko se pozornost posvećuje položaju kuće i analizi oblika u njezinu okruženju – prioritetno je uređenje interijera i to nerijetko u varijanti u kojoj ljudska intuicija nadvisuje striktna pravila vještine. Tako se potencijalne praktikante često pogrešno uvjerava kako nije nužno potrebno poznavanje složenih formula i kalkulacija te apstraktnih kozmičkih utjecaja – dovoljno je usvojiti određene spoznaje o simbolici, odnosno svladati jezik

¹³ Pozivam se na svoje intervjue iz 2003. sa savjetnicima Držislavom Ujevichem, Zlatkom Pejićem i Sandom Mesek te brojnim praktikantima, kao i na više predavanja i seminara feng shuija gdje sam čula spomenute primjere.

¹⁴ Kao zgodan primjer takve prilagodbe tržištu navest ću tvrtku "Place Psychology Research and Consultancy Group". Riječ je o timu koji stvara *biznis* na leđima popularnosti feng shuija, ujedno podilazeći potencijalnim klijentima koji bi željeli zatajiti primjenu te prakse. Kada se sagleda njihova ponuda, čini se da su posudili temeljne elemente škole oblika kao "feng shui" podlogu na kojoj dalje grade vlastite metode uređenja. Nude savjete i preinake bez uporabe feng shui lijekova poput mobila, tj. izbjegavaju orijentalnu simboliku, sve one lako uočljive znakove primjene te vještine. Zalaze u područje psihologije okoline, ergonomije i bioelektrike kako bi ponudili dodatne dokaze valjanosti feng shui primjene (<http://www.placepsychology.com>).

okruženja i jezik predmeta¹⁵ i, uz preporučenu dozu intuitivnosti, svatko može postati feng shui praktikant.

Kad je riječ o zapadnjačkim modificiranim i hibridnim inačicama feng shuija, ponekad se rabi termin *New age feng shui*. Možemo govoriti o specifičnom smjeru razvoja feng shuija na Zapadu, čiji početak neki precizno smještaju u 1986. godinu i Kaliforniju i čijim se "ocem" smatra Thomas Lin Yun.¹⁶ Poznata pod nazivom *Black Sect Tantric Buddhism Feng Shui School* (BSTB; ili Black Hat),¹⁷ ova je hibridna inačica ponikla na temeljima njegova tumačenja budizma i kineske filozofije i njihova prepletanja s modernim znanstvenim spoznajama, oslanja se na snagu pozitivnog mišljenja i psihologiju, a pojednostavljena je i preoblikovana do te mjere da potpuno ignorira neke od osnovnih postavki feng shuija. Široj je publici feng shui predstavila u toj verziji spomenuta Sarah Rossbach, koja je još 1983. objavljivanjem knjige *The Chinese Art of Placement* otvorila vrata profileraciji knjiga, tečajeva i internetskih stranica o toj temi. U ovoj interpretaciji feng shui je modificiran kako bi se bolje prilagodio zahtjevima zapadnog tržišta i ukusu publike i ona je početna točka svih kasnijih odmicanja feng shuija od ishodišnih postavki.¹⁸ Premda su danas sve glasnjiji promicatelji tradicionalnog feng shuija, mnogi od zapadnjačkih savjetnika feng shui doživljavaju kao univerzalnu vještinu koju treba modernizirati, odnosno, prilagoditi specifičnim potrebama i kulturnoj baštini našeg podneblja.

Karen Kingston je jedna od kreatorica novih zapadnjačkih verzija koje vrlo slobodno tumače feng shui. Ona je popularizirala tzv. energetsko čišćenje prostora koje se učestalo navodi kao nezaobilazni, čak i fundamentalni dio feng shuija (pogrešno!). Vjeruje se da u feng shuiju nered i prljavština simboliziraju stagnaciju energije, a s time u vezi i neuspjeh onog dijela našeg života koji se prema *bagui* nalazi u tom dijelu stana, iako u tradicionalnom feng shuiju nema spomena o nečemu takvom.

Svoje su verzije izbacile na tržište i, primjerice, Nancilee Wydra (*Pyramid School Feng Shui*),¹⁹ Terah Kathryn Collins (*Zapadna škola feng shuija*),²⁰ Jeannie Marie Tower

¹⁵ O temi "govora" okruženja vidi Nolan 1999.

¹⁶ <http://www.feng-shui-institute.org/fengshuihistory.htm>

¹⁷ Vidi <http://www.yunlintemple.org>.

¹⁸ Među specifičnostima te škole ističe se ignoriranje uporabe kompasa, tj. ne uzimanje u obzir energije smjera i zanemarivanje složenih astroloških formula i kalkulacija. Umjesto toga se uvodi tzv. osam životnih pretenzija/aspiracija raspoređenih prema osam polja *bague*, tako da se svakom dijelu kuće aplicira određeni segment života. K tome *baguu*, iz praktičnih razloga, predstavljaju kao kvadrat s devet jednakih polja te ju postavljaju u odnosu na ulazna kućna vrata, a ne na strane svijeta. Pritom se javljaju i pogreške u tumačenju i smještanju originalnih trigrama. Sljedbenici te škole u primjeni preporučuju uporabu simboličnih objekata (lijejkova) za poboljšanje situacije u određenom životnom, tj. prostornom, dijelu itd.

¹⁹ Vidi <http://www.fengshuiinstituteinternational.com/pyramidfengshui.htm> i <http://www.fengshuibydesignonline.com>.

(*Integrative Feng Shui – Design of Living*)²¹ i tako dalje. Prilično je rasprostranjena primjena tzv. intuitivnog feng shuija, čiji je jedan od poznatijih praktikanata i propagatora Wiliam Spear (vidi npr. Levitt 2003:55-56; Spear 1998). Ova je inačica feng shuija osobito dobro prihvaćena i raširena među praktikantima u Hrvatskoj, a puno se govori i o energetskom čišćenju prostora. S jedne strane je tomu zaslužna promidžba, no ujedno i sami praktikanti naginju takvu njegovu obliku. Čini mi se, naime, da mnogi prihvaćaju taj pristup jednostavno zato što im je lakše naučiti se koristiti intuicijom nego svladati zamršeni sustav feng shuija.

Razne ideje i elementi koji su prvotno proistekli iz spomenute BSTB škole toliko su se infiltrirale i ukorijenile na Zapadu da mnogi uopće nisu ni svjesni njihove prisutnosti. Popriličan je i broj onih koji se s jedne strane ograđuju od te škole, no u konačnici opet slijede njezin put izobličavanja tradicionalnog feng shuija. Komerrijalizacija i marketinški trikovi stvorili su tako nove i gotovo neprepoznatljive inačice ove vještine, koje su, na žalost, i najrasprostranjeniji oblici feng shuija danas. One se i dalje prodaju pod nazivom feng shui iako je u njima sadržano više novotarija nego autentičnih elemenata. S obzirom na opću raširenost takvih predodžbi, često mi je i samoj bilo teško razlučiti u knjigama što je izvorni feng shui, a koji su elementi naknadno asocirani. U svakom slučaju, u toj gomili popularno pisanih knjiga namijenjenih širokim masama, većina je upitne vrijednosti. Ponajviše je autora zapadnjaka, a samo rijetki među njima poznaju kinesku kulturu i jezik te pišu na temelju izvornih kineskih priručnika. Tek su malobrojni oni čije bih poznavanje feng shuija i njegova konteksta u okviru kineske filozofije i kulture ocijenila dostatnim za pouzdano i vjerodostojno predstavljanje te vještine. Nerijetko je riječ o autorima koji su jednostavno uočili unosnu poslovnu priliku u ovom trendu te plagiraju tuđe radove. Danas se na zasićenom tržištu pojavljuju već i naslovi poput *Feng shui za pse*, *Feng shui za pet minuta* i slično, koji status feng shuija kao drevne znanosti, umjetnosti i vještine srozavaju prema granicama apsurdna.

Joey Yap je jedan od feng shui majstora koji nastoje proširiti svijest o različitostima između *new age* feng shuija i klasičnog feng shuija. Upozorava na opće raširene predodžbe koje nemaju veze s tradicionalnom kineskom znanošću. Ne postoje povijesne i teorijske osnove za praksu koja dijelove stana veže uz određene aspekte života (kao što se, primjerice, jugozapadni kut smatra mjestom povezanim s "univerzalnom ljubavlju"). Yap također upozorava na jednu od najvećih i najprihvaćenijih zabluda koja se tiče vjerovanja u ljekovitost ogledala. Ona se često postavljaju tako da reflektiraju hranu na stolu da je simbolično "udvostruče" kako ukućani ne bi nikad bili gladni (Yap 2003a). Danas jedan od najpopularnijih feng shui lijekova, često nazivanih aspirinom feng shuija, ogledala nisu uopće dio tradicionalnog feng shuija. Premda su svrhovita u nekim situacijama – primjerice, kad kriju potporne stupove u prostoriji, vizualno proširuju prostor ili kad imaju estetsku funkciju, odnosno, kao arhitektonski

²⁰ Vidi <http://www.wsfs.com>.

²¹ Vidi Tower 2003.

lijekovi – nemaju, zapravo, ništa s *qijem* zgrade. Dakle, mogu se preporučiti radi stvaranja boljeg i ugodnijeg okruženja, no nisu lijek protiv lošeg *qija*. Brojni su ovakvi primjeri jer je čovjek prilično sklon stvaranju simboličnih značenja u svemu oko sebe, a simbolika igra veliku ulogu u feng shuiju. Tako se, primjerice, i suho cvijeće na Zapadu smatra lošim jer se doživljava kao usahla, mrtva energija koja stvara loš feng shui itd.²²

U praktičnoj se primjeni na Zapadu feng shui često kombinira i s raznim drugim znanjima i praksama kao što su kristali, aromaterapija, kromoterapija, simboli reikija itd. Takvu iskrivljenu praksu drevne znanosti Joseph Yu, također zagovornik klasičnog feng shuija, naziva *pseudo* feng shuijem ili *fast food* feng shuijem te napominje da ona može djelovati samo slučajno, a priznaje joj tek psihološki efekt koji može proizvesti (Yu 2003). Joey Yap smatra *new age* feng shui ekvivalentom dnevnih horoskopa objavljenih u novinama. Može biti zabavan, ali se ne bi smio uzimati preozbiljno. Čak upozorava da su, gledano iz perspektive klasičnog feng shuija, određeni pristupi u *new age* feng shuiju i prilično opasni (2003b).

ASPEKTI PRIMJENE NA ZAPADU

Preplavivši svijet u posljednja dva i pol desetljeća feng shui se infiltrirao u gotovo sva područja života.²³ Dakako, primaran je i najdojmljiviji njegov utjecaj na uređenje interijera i eksterijera. Primijetila sam da se i u Hrvatskoj sve češće stanovi uređuju u orijentalnom stilu: minimalistički, apliciranjem orijentalnih simbola, biljaka, bambusovih mobila i slično. Najčešće se, ipak, taj utjecaj očituje na mnogo suptilnijoj razini: četvrtaste stolove i namještaj s oštrim bridovima zamjenjuju ovalne linije, sve se više pažnja obraća na boje, izbjegavaju se kaktusi zbog oštrih iglica, a preferiraju biljke oblih listova i paprat.

Iz uređenja interijera i eksterijera, uz objašnjenje da spiritualizam i uravnoteženje energija djeluju na svim područjima, feng shui se preselio u razne druge sfere. Na primjer, postoji primjena feng shuija za dušu i tijelo²⁴ ili, recimo, feng shui prehrana. Neki ma služi pri odabiru bračnog partnera ili poslovnog suradnika,²⁵ određivanje povoljnoga

²² <http://www.168fengshui.com>

²³ Pokazala je to analiza ove teme u dnevnim novinama i časopisima, na televiziji i internetu, a potvrdila istraživanja na terenu i brojni intervjui.

²⁴ Chao-Hsiu Chen u knjizi *Beauty Feng Shui: Chinese Techniques for Unveiling Your Inner Beauty* (2001) daje niz naputaka kako da se postigne sklad čovjekove nutrine s vanjštinom, odnosno, kako da se postigne zdrav i njegovan izgled pomoću načela feng shuija. Drugi je primjer knjiga Daniela Santosa *Feng Shui for the Body. Balancing Body and Mind for a Healthier Life* (1998), u kojoj autor vodi čitatelja kroz svoje osobno iskustvo promjene doživljaja svijeta prouzrokovanog novim spoznajama nakon primjene feng shuija na svome tijelu.

²⁵ Primjerice, Petar Vlahović u opisu kineskih svadbenih običaja spominje važnost analize *yinyanga* te pet elemenata (npr. nije dobro da je žena vatra a muškarac drvo jer će ga žena spaliti, dok je obratno prihvatljivo); spominje također gledanje na znakovlje horoskopa radi proricanja hoće li si muž i žena odgovarati (1973:81).

smjera selidbe, najboljeg datuma za organizaciju nekih događaja ili pokretanje poslova, a feng shui stručnjaci analiziraju pa čak i predviđaju razna događanja u svijetu.²⁶

Sve se češće feng shui spominje u kontekstu sa zdravljem i medicinom. Ljude se upozorava da loš feng shui dugoročno može biti uzrokom neplodnosti, migrena, depresije ili tumora, te ih se upućuje kako da izbjegnu te nevolje (vidi Filipowicz 2004). Sve su brojnije ustanove za mentalno zdravlje koje inkorporiraju netradicionalne tehnike u svojoj praksi (vidi Evans, Valadez, Burns, Rodriguez 2002) te i feng shui zadobiva terapeutsku svrhu, pomažući ljudima da nanovo stvore smisao života (Chescheir, Comarow 1999:192). Čak i vlasnici životinja svojim kućnim ljubimcima mogu poboljšati kvalitetu života i podići njihovu energiju primjenom feng shuija. Velik je broj knjiga posvećenih toj temi, recimo, *Feng shui za pse*, *Feng shui za mačke* itd.²⁷

Ušao je i u sferu modne i kozmetičke industrije. Julia Gerard, jedna je od prvih modnih dizajnerica u svijetu koja je inkorporirala feng shui u svoju odjeću, tvrdi kako kroj, boja i materijal mogu utjecati na to kako se čovjek osjeća i općenito na njegov život (Avino 1999). Takva *new age* moda zahtijeva da nosimo stvari koje nam daju dobre vibracije, a one se postižu trima glavnim komponentama: bojom, oblikom i materijalima. Vibracije koje proizvode boje iznimno su važne za uravnoteženje čovjekove energije – kako boje korespondiraju s brojevima, ovisno o datumu rođenja i dominantnom broju, čovjeku se preporuča da nosi odgovarajuću boju.²⁸ Evana Maggiore i Louise Elerding osmislile su *Fashion Feng Shui* kao holističku metodu za stvaranje harmonije i ravnoteže u pojavi (Harry 2002). U Kaliforniji niču frizerski saloni specijalizirani za feng shui frizure. Njihov tvorac Billy Yamaguchi integrirao je u moderne tehnike oblikovanja frizura drevnu filozofiju feng shuija (tzv. Yamaguchi metoda), koja osnažuje čovjekov *qi*, tj. osobnu energiju (Maxwell, Wilson, Clark 2002; Harry 2002). Na tržištu se mogu naći razni kozmetički proizvodi inspirirani feng shuijem, a postoje specijalizirane tvrtke (Feng Shui Fragrance Company), koje rade posebno osmišljene preparate za njegu tijela na temelju pet elemenata.²⁹

Građevinari i trgovci nekretninama prilagođavaju se također multikulturalnim društvima i njihovim zahtjevima, pa tako mnogi primjenjuju feng shui da potaknu prodaju (vidi Lerner 1998). Yick Tan se dosjetio ponuditi tržištu poslovne posjetnice dizajnirane prema feng shuiju, obećavajući rezultate poput napredovanja posla već za tri mjeseca (Tan 2002). The Mana Brother's su osmislili igru *Feng Shui* (The Mana Brother's 2003). Prodaju se kompaktni diskovi s feng shui glazbom, umjetničke feng shui fotografije, koje navodno imaju određeni psihološki i duhovni utjecaj, te *pobuđuju istinsku prirodu ljudi* (Gill 2003). U Londonu postoji Kuća Feng Shuija, trgovina namijenjena isključivo

²⁶ Tako su se, recimo, mogli predvidjeti teroristički napadi u Londonu, a za Bushove nedaće kriv je loš *qi* Ovalnog ureda (Haught 2003) itd.

²⁷ Npr. Riddle, Chris. 1997. *Feng Shui for Cats*. Vintage/Ebury (A Division of Random House Group); Maguire Thompson, Gerry. 1999. *Feng Shui for Dogs: By Dogs, For Dogs*. Hong Kong: Sterling Pub Co Inc.

²⁸ The Feng Shui of Fashion, <http://www.indnoindians.com>, 2005.

²⁹ The Feng Shui Fragrance Company, <http://www.fengshuifragrance.co.uk>.

prodaji predmeta vezanih uz feng shui i savjetovanju (Schaverien 2000), u Škotskoj djeluje Feng shui servis za vjenčanja, koji obećava harmoničnu budućnost mladencima (Martin 1999), a na jednoj je njemačkoj autocesti 2003. godine izgrađeno prvo feng shui odmaralište u Europi (Agence France Presse English, 24.7.2003).

Danas je sasvim uobičajeno da *Velike svjetske kompanije (...) zapošljavaju i učitelje yoge, trenere egzotičnih istočnjačkih tjelovježbi poput tai chi ili stručnjake za feng shui. Ti eksperti imaju dvostruku ulogu. Oni brinu za duhovno zdravlje zaposlenih i interijera u kojima oni rade, ali ujedno podižu i ugled kompanije, podarujući joj moderni, osviješteni imidž* (Večernji list, 6.4.2002). Ta drevna kineska znanja koriste danas diljem svijeta mnoge banke i razne tvrtke radi poboljšanja radnih uvjeta i bolje profitabilnosti, odnosno razne zdravstvene, trgovačke i uslužne djelatnosti radi bolje prodaje svojih proizvoda i usluga.

U nekim je sredinama feng shui toliko zaživio da utječe čak i na organizaciju i uređenje u područjima javnog života. Kalifornijski gradovi često zapošljavaju feng shui eksperte pri planiranju izgradnje većih objekata. Zanimljiv je slučaj iz Sansalita, gdje su stanovnici zaustavili gradnju policijske stanice čiji bi ekspanzivan dizajn narušio feng shui grada (Harper 2002a). Ta je vještina vrlo popularna i u Velikoj Britaniji pa nije čudno da su se razne novine tijekom 2002. raspisale o potezima uprave Millennium Stadiuma u Cardiffu, koja je nastojala feng shui potezima osigurati boljitak svome nogometnom klubu. Za neuspjeh tog kluba navodno je bila kriva nesretna svlačionica smještena na pogrešnom mjestu, a okrivljen je bio i loš položaj velikog ekrana na kojem su prikazivani prijenosi utakmice (Taggart 2002).

Osobito mi je zanimljivo bilo pratiti kako danas različite primjene ove drevne vještine na Zapadu dosežu već krajnje granice mašte. Michael Heim je uveo feng shui u virtualni svijet, tvrdeći da se može primijeniti na dizajn virtualnog okruženja jednako kao i na aranžiranje fizičkoga svijeta. Uostalom, poduzetnicima se već nudi i *Web Shui, umjetnost kreiranja web projekata u harmoniji s današnjim poslovnim standardima*.³⁰ U širenju granica primjene na sve aspekte modernog života osobitu je maštu ipak iskazao Paul Darby,³¹ osmislivši feng shui za mobitele. Postavio je web-stranicu na kojoj upućuje korisnike mobitela kako da dobiju pozitivnu energiju iz svojih aparata uporabom feng shuia. Svoju filozofiju naziva "phone shui", promovirajući ideju da bi odabir mobitela trebao ovisiti o emocijama i osobnom izgledu. Smatra da je mobitel odraz čovjeka i njegovih misli, odnosno, da oblik, boja i stil mobitela odražavaju osobnost i individualnost korisnika. Sve, a posebno telefon, povezuje nas s okolinom i jedne s drugima. I vodeće tvrtke u proizvodnji mobitela prepoznale su i reagirale na takav trend. Nokia je pustila u prodaju kolekciju maski za mobitele koje predstavljaju pet kineskih simbola za zdravlje, blagostanje, ljubav, sreću i dugovječnost, a Siemens je na tržište

³⁰ <http://www.webshui.net>

³¹ <http://www.fengshuidocor.co.uk>

izbacio mobitel C2118 namijenjen Kinezima – izbor brojeva temeljen je upravo na feng shui principima (Harper 2002b).

Na posljetku, i sami se feng shui savjetnici prilagođavaju zahtjevima sve većeg tržišta pa posežu za suvremenim metodama koje im olakšavaju posao i skraćuju vrijeme analiza. Izrađen je digitalni *lopan*, a Mark Shackelford je kreirao jedan od software-programa za feng shui kalkulacije (Shackelford 2002).

I u Hrvatskoj je u novom tisućljeću nastalo golemo tržište alternativne ponude, a jedan njegov segment čini i feng shui.³² Prema riječima Zlatka Pejića, u Hrvatskoj je 2003. djelovalo pedesetak "samozvanih" feng shui savjetnika i majstora od kojih gotovo nitko nije prošao školu u Europi već su više inspirirani nekom literaturom ili boljim seminarom.³³ Pretpostavljam da se u međuvremenu, zahvaljujući pokretanju brojnih tečajeva i škola (npr. Feng Shui Academy Držislava Ujevicha i tečajevi Vjere Tomaš u Zagrebu itd.), broj feng shui savjetnika morao barem udvostručiti. Osman Hasanpašić, radiestezist i kristaloterapeut, jedan od rijetkih priznatih i uvaženih alternativaca u našoj zemlji, izjavio je o tome sljedeće:

Jedan je Kinez izjavio da su oni velika nacija, ali da imaju samo tri ili četiri majstora feng shuija. A ovdje ih ima k'o pljeve (Anić 2003).³⁴

Prisutnost feng shuija uočljiva je na tržištu nekretnina. Primjerice, poduzeće Q-tim iz Rijeke, čije poslovanje obuhvaća kupoprodaju, iznajmljivanje, unajmljivanje i zamjenu svih vrsta nekretnina uz pružanje savjetodavne i pravne pomoći, po želji klijenata pomaže i pri adaptaciji njihova stambenog i poslovnog prostora te uređenja interijera, uz uporabu feng shuija.³⁵ Čak se i u malim oglasima može naići na ponude dizajnera interijera na feng shui usluge (vidi *Jutarnji list*, 5.4.2003:66) ili, pak, na prodaju stana uređenog prema drevnim energetskim načelima.³⁶ Nadalje, tvrtka Niveto iz Zagreba, koja se bavi

³² Alen Anić (2003) navodi podatke o djelovanju desetak tisuća raznoraznih proricatelja u Hrvatskoj, uz stotinjak raznih astrofona i "linija sreće". U medijima se barata i brojkom od sedamdeset tisuća raznih alternativaca, no uglavnom se radi "na crno".

³³ Ovaj je razgovor sa Zlatkom Pejićem vođen 30. lipnja 2004.

³⁴ Kada je riječ o feng shui savjetnicima, postavlja se pitanje kako razlikovati površne (da ne kažemo lažne) od kompetentnih. Pritom izlazi na vidjelo dublji problem: nigdje u svijetu ne postoji standardizirani oblik feng shui niti opće priznata škola koja bi evaluirala nečije znanje. U skupini javno eksponiranih feng shui savjetnika u Hrvatskoj najmanje je njih troje (Ujevich, Pejić, Radovčić) boravilo na Istoku, proučavajući tu vještinu. Ako bi školovanje na izvorištu tog znanja bilo mjerilo kompetencije, njih bismo mogli uvažavati kao stručnjake. Ali, zapravo, o savjesnosti i ozbiljnosti svakog pojedinog savjetnika, odnosno o tome koliko će truda i vremena posvetiti svom obrazovanju, ovisi i njegova stručnost. Moramo ustvrditi, na žalost, da je velik broj ponuđača usluga iz tog područja samouk ili se osjeća pozvanim organizirati savjetovanja već nakon kratkog tečaja i nekoliko pročitanih knjiga. Mogućnost brzopotezne zarade na naivnim i nedovoljno upućenim klijentima neodoljiv je mamac za one s "nosom za biznis".

³⁵ <http://www.qtim.hr>

³⁶ Vidi <http://www.nekretnine-sunce.hr/karton.php?id=114&printview=1>.

uređenjem okućnica, prema želji kupca izrađuje feng shui fontane i postavlja ih na pravilno mjesto.³⁷ Energetski studio *Elementya* nudi energetsko čišćenje prostora uz feng-shui razmještaj namještaja i usklađivanje boja.³⁸ Otvaraju se trgovine specijalizirane za prodaju različitih alternativnih, duhovnih, ekoloških i etnoloških artefakata i literature.³⁹

U Hrvatskoj su danas već mnogi poslovni prostori, trgovine, hoteli, frizerski i kozmetički saloni, wellness-centri i dr. uređeni prema feng shui pravilima kako bi se osigurala uspješnost posla, ali i klijenteli stvorilo ugodno ozračje. Neki od prvih koji su izišli u medije s pričom o feng shui uređenju svojih poslovnih prostora su, primjerice, Poslovni centar Buzin, tvrtka *Finmar Trade* (Prgomet 2003:58-71), Frizersko-kozmetički salon Zanetti⁴⁰ i Frizerski salon She u Lopašićevoj ulici u Zagrebu (vidi *Tena*, 1.7.2003:24), Wellness & Beauty Centar u Istri⁴¹ te Life City Wellness Centar u Španskom u Zagrebu (vidi *Večernji list*, 11.2.2005). U Zagrebu se na gotovo svakom koraku mogu uočiti izlozi u kojima je postavljeno visoko šiblje ili akvarij sa zlatnom ribicom – nekomu se može učiniti da je to tek stvar pomodnosti, no, poznajući feng shui filozofiju i simboliku, u tome zamjećujem primjenu feng shuija. Riječ je, naime, o simbolima čija je svrha osigurati bolji profit trgovini.

Turistički su djelatnici taj trend također prepoznali i prilagođavaju mu se, pridavajući više pažnje uređenju smještaja za turiste. Nesumnjivo ga je prepoznao poduzetnik Vjekoslav Martinko jer se čini da ga je imao u vidu uređujući tvz. Orijentalnu rezidenciju u Vili San Giovanni u Lovranu⁴² ili posebnu sobu za meditaciju u Villi Astri, gdje je k tomu sve sobe oličio uz konzultaciju psihologinje boja Bille Hebenstreit (Petrinović 2003). U oglašavanju apartmana nije više neobično naići na napomenu da su uređeni prema napucima drevne kineske vještine. Tako, primjerice, Apartmani Sunrise na Čiovu imaju u ponudi Žuti, Narančasti, Bijeli i Multikolor apartman te feng shui vrt.⁴³

Kao što je rečeno, spoznaje i primjena feng shuija sežu puno dalje od samog uređenja interijera i eksterijera. Premda u nas nije toliko raširena njegova uporaba izvan tih okvira kao u svijetu, tržište se ipak polako širi i na nova područja. Zanimljiva je informacija da feng shui savjetnika konzultiraju, primjerice, nogometni *manageri* kako bi

³⁷ Vidi <http://www.niveto.hr>.

³⁸ Vidi <http://www.elementya.hr>.

³⁹ Primjerice trgovine *Ethno1* u Zagrebačkoj 20, Varšavskoj 10 i Lastovskoj 2 u Zagrebu (<http://www.ethno1.com>).

⁴⁰ Vidi <http://www.zanetti.hr>.

⁴¹ OTV, 4.10.2003.

⁴² Vidi <http://www.adriatica.net>; <http://www.lovranske-vile.com/hr/>.

⁴³ Vidi http://www.geocities.com/jelenic_josip; <http://www.apartments-sunrise.com>; Profesorica dr. Romana Franjić, suradnica Instituta za turizam Hrvatske, provodi istraživanje o ezoteriji u turističkoj ponudi, preciznije, kako i koliko alternativne discipline metode – kao što su feng shui, radiestezija, kristaloterapija, astrologija, aromaterapija i srodne discipline – mogu djelovati na poboljšanje turističke ponude (Juretić-Biondić 2002a).

odredili najpovoljniji trenutak za transfer određenog igrača⁴⁴ ili poslovni ljudi koji traže povoljan datum za početak nekog posla ili gradnje svog poslovnog carstva. U trgovinama se danas mogu kupiti feng shui svijeće ili pak sapuni i šamponi čija aromatična svojstva odgovaraju različitim prirodnim elementima (npr. linija *Nivea elements* ili *Palmolive aromatherapy* proizvodi).

Primjena energetskih načela seže i u sferu umjetnosti. U Muzeju suvremene umjetnosti u Zagrebu bila je još 1996. godine postavljena *Feng Shui* instalacija Ksenije Turčić.⁴⁵ Feng shui slike izrađuju i neki umjetnici, ali isto tako i poduzetnici po narudžbi kao, recimo, *Feniks – udruga za poboljšanje kvalitete življenja*⁴⁶ i Studio *Elementya* te savjetnica Sanda Mesek i drugi. Zanimljiv je i primjer o kome je prije nekoliko godina pisao *Novi list*. Vasama Milena Gaul — spiritualna učiteljica i feng shui savjetnica koja se bavi tzv. energetskim feng shuijem, odnosno, akupunkturuom krajolika — u Hrvatsku je došla s primarnim zadatkom da ponovno uravnoteži energiju Učke narušenu probijanjem tunela (Juretić-Biondić 2002b). Mogla bih tako nastaviti s nabranjem, no već su i navedeni primjeri dovoljan pokazatelj popularnosti feng shuija i njegove očevidne marketinške isplativosti.

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Rapidni tehnološki napredak u 20. stoljeću i uspostava novih komunikacijskih veza, posebice interneta, povezali su svijet i omogućili brzu i jednostavnu razmjenu ideja, a danas se govori o fenomenu tržišta kulture (cultural supermarket) kao posljedici takve globalizacije društva. Iz širokog spektra ponude pojedinci slobodno biraju sebi osobno najprivlačnije elemente koje uključuju u svoj život (vidi npr. Mulcock 2001). Tako je na prijelazu 20. u 21. stoljeće, tri tisuće godina (ili više) po svom postanku, feng shui doživio svojevrsni boom te prerastao u društveno-kulturni fenomen globalnih razmjera. Infiltrirao se u mnoge aspekte života, ponajviše utječući na kulturu stanovanja i stil života ljudi koji su ga prihvatili, a nerijetko i na njihov način promišljanja svijeta. U ovom je slučaju riječ o pozitivnom utjecaju koji se ogleda u ponovnom okretanju čovjeka ka prirodi i istraživanju vlastite intuicije, te u poticaju stvaranja ugodnog i zdravog okruženja. Feng shui je postao usko vezan s potrebama suvremenog privatnog i poslovnog života, a sve se češće naziva i znanošću o okolišu 21. stoljeća. Danas se diljem svijeta održavaju konferencije na kojima se nastoji otkriti kako i u kojoj mjeri feng shui može pridonijeti boljitku života, odnosno, kako ga uklopiti u ekologiju, arhitekturu i dizajn, te holističko zdravlje i liječenje čovjeka.

⁴⁴ Prema Držislavu Ujevichu (2003), pogrešan trenutak, odnosno smjer putovanja "zaslužan" je za neslavne transfere Biščana, Marića i Balabana.

⁴⁵ Vidi *Ksenija Turčić*, http://www.miroslav-kraljevic.hr/1/turcic_e.htm.

⁴⁶ <http://www.inet.hr/~gdobosev/index.htm>

Međutim, profitiranje na duhovnim potrebama ljudi danas se pokazuje i kao vrlo unosan posao, a tržište kulture maksimalno iskorištava trend rasta zanimanja za razne istočnjačke vještine. Feng shui se, doduše, promovira poglavito kroz sferu ekologije, duhovnosti i zdravog načina života, no nerijetko je tu riječ o čistim poslovnim potezima. Zakon ponude i potražnje prvi su demonstrirali masovni mediji koji su, otkrivši profitabilnost ove teme, počeli širokogrudno utomljavati glad svekolikog pučanstva za novim informacijama. Internet, televizija, radio, novine i nakladničke kuće ne mogu pogriješiti s pričama o feng shuiju, koji je nesumnjivo jedna od najobjavljivanijih i najpopularnijih tema današnjice i u svijetu i u nas. Isto je i sa svim inim djelatnostima koje mogu integrirati ideje toga sustava u svoje područje. Klijenti su zahtjevni, primjećuju nove trendove i željni su primjene novih ideja te se mnogi poslovni ljudi, htjeli-ne htjeli, moraju upoznati s ovom novom/starom praksom.

Transformacija drevne vještine s jedne je strane uzrokovana prelaskom jednog simboličkog sustava u drugi kulturni kontekst, a s druge je riječ o sirovom podvrgavanju marketinškim trikovima koja su isforsirala pojednostavljenje njegova zamršenog sustava zbog bolje prodaje na globalnom tržištu. Olako se shvaćaju višetisućljeta razmatranja kineskih mudraca o prirodi te se feng shui površno predstavlja kao jednostavna, jeftina i gotovo čudotvorna praksa koja može polučiti raznovrsne dobitke. Zanemarivanje osnovnih postavki, ključnih kalkulacija i utjecaja kojima se bavi tradicionalni feng shui – ili, još gore, njihovo preinačavanje – razlozi su zbog kojih treba načiniti jasnu distinkciju između te primjene i izvornog feng shuija. Ovdje možemo govoriti o vještini uređenja ili dizajnu prostora inspiriranome feng shuijem, ali ne smijemo ga poistovjećivati s drevnom istočnjačkom vještinom iz koje je ponikao.

Moram na kraju primijetiti da velika većina praktikanata koje sam susrela tijekom istraživanja uopće nije bila svjesna drastične preobrazbe koju je feng shui doživio u posljednjim desetljećima, tj. da vještina koju primjenjuju ponekad nema puno zajedničkog s drevnom znanošću poniklom u Kini. Zanimljivo je, ali ne iznenađujuće, da mnoge od onih kojima sam prenijela ta svoja zapažanja takva nova spoznaja uopće nije zabrinula ili motivirala za dublje upoznavanje s feng shuijem. Naime, veći je dio praktikanata feng shui prigrlio tek kao još jedan od modnih diktata koji trenutno dominiraju globalnim tržištem i tako ga i doživljavaju. Međutim, opći trend ekološke osviještenosti i potrage za duhovnim dimenzijama života ima i svoje predane sljedbenike, koji su prepoznatljivi po svom specifičnom životnom stilu, dio kojega je i feng shui. Oni ga nipošto ne uzimaju zdravo za gotovo i vjeruju da je zauvijek ušao u njihove živote.

Ne želim prognozirati daljnju sudbinu ovog fascinantnog trenda koji još uvijek ne jenjava. Vrijeme će pokazati je li u cijeloj ovoj priči riječ o samo još jednom marketinškom proizvodu globalnog tržišta koji će se uskoro povući pred novim (i isto tako prolaznim) trendom ili se razvijaju nove vrijednosne orijentacije koje se reflektiraju u novom tipu stila života na Zapadu.

NAVEDENA LITERATURA I IZVORI

- Anić, Alen. 2003. "Hrvati: narod s tisuću vračeva". *Globus* 20.6.2003: str. 50-54.
- "Apartmani Sunrise". 2004. i 2005. http://www.geocities.com/jelenic_josip (4.3.2004.) i <http://www.apartments-sunrise.com> (1.11.2005.)
- Avino, Anna. 1999. "Your Image: How to Feng Shui Your Clothes; You Are What You Wear According to an Ancient Chinese Philosophy". *Sunday Mirror* 21.2.1999. (London, England) [<http://www.questia.com/search/ancient-chinese-philosophy>, 26.9.2003.]
- Bašić, Stanko. 2001. *Era Vodenjaka – izazov za kršćanstvo*. Zagreb: Teovizija.
- "Black Sect Tantric Buddhism & Yun Lin Temple". 2006. [www.yunlintemple.org, 10.1.2006.]
- Capra, Fritjof. 1998. *Tao fizike: Istraživanje paralela između suvremene fizike i istočnjačkog mističizma*. Zagreb: Poduzetništvo Jakić.
- Chen, Chao-Hsiu. 2001. *Beauty Feng Shui: Chinese Techniques for Unveiling Your Inner Beauty*. Destiny Books.
- Chescheir, Martha W. i Donna D. Comarow. 1999. *Talking about Therapy*. Westport: Bergin & Garvey.
- Chuen, Lam Kam. 1997. *Feng shui priručnik: Kako stvoriti zdraviji okoliš u domu i na poslu*. Zagreb: VBZ.
- Clarke, J. J. 2000. *The Tao of the West: Western transformations of Taoist thought*. London - New York: Routledge.
- Cosmetics International Cosmetic Products Report*. 1.7.2001. The Feng Shui Fragrance Company. [<http://www.highbeam.com/browse>, 14.8.2007.]
- Dragičević, Ivo. 2002. *Kina: Od nebeskog carstva do naših dana*. Zagreb: Prometej.
- "Energetski studio Elementya". 2003. <http://www.elementya.hr> (2003).
- Evans, Marcheta P., Albert A. Valadez, Shaun Burns, Vicki Rodriguez. 2002. "Brief and Nontraditional Approaches to Mental Health Counseling: Practitioners' Attitudes". *Journal of Mental Health Counseling* 24. [<http://www.highbeam.com/library>, 19.6.2004.]
- "Feng Shui". 1981. U *Enciklopedija živih religija*. Beograd: Nolit, Beograd, 200-201.
- Feng shui and Mirrors?* 1998. 168 Feng Shui Advisors. Burbank. [<http://www.168fengshui.com>, April 1998.]
- "Feng shui doctor". 2006. [<http://www.fengshuidocor.co.uk>, 10.1.2006.]
- "FeniKS – udruga za poboljšanje kvalitete življenja" 2003. <http://www.inet.hr/~gdobosev/index.htm>, 2003.
- Feuchtwang, Stephan. 1974. *Anthropological Analysis of Chinese Geomancy*. Laos: Viethanga.
- Filipowicz, Tom. 2004. *How Can Feng Shui Be the Cause of Tumors... and the Cure?*, Self Improvement Online, Inc 2004. [<http://www.naturalhealthweb.com>, 2004.]
- "Frizersko kozmetički salon Zanetti". <http://www.zanetti.hr>, 10.1.2006.
- Gill, Donald W. of Alba-Julserrras. 2003. *Artistic Feng Shui Photography*. Rio Rancho. [<http://www.alba-julserrras.com>, 16.5.2003.]

- Harper, Jennifer. 2002a. "Yes to Chi, Sha; No to Cop Shop; Sausalito Votes down Station as Violation of Feng Shui". *The Washington Times*, 8.3.2002. [<http://www.questia.com>, 17.6.2004.]
- Harper, Jennifer. 2002b. "Mystical 'Phone Shui' Principles Focus on Positive Cellular Energy". *The Washington Times*, 29.7.2002. [<http://www.questia.com>, 17.6.2004.]
- Harris, Ray. 2003. *The North/South Debate*. Feng Shui Network. [http://www.fengshuinetwerk.net/topics/feng_shui/ns_debate_intro/ns_debate_ray_harris_intro.htm, 30.5.2003.]
- Harry, Andrea. 2002. *Getting Aligned with Feng Shui*. CNN, 14.8.2002. [<http://archives.cnn.com/2002/SHOWBIZ/News/08/14/sf.fengshui/>, 23.7.2003.]
- Haught, Robert L. 2002. "Bush Can Blame Woes on Bad 'Chi'". *Jewish World Review*, 18.10.2002. [<http://www.jewishworldview.com>, 29.4.2003.]
- Heim, Michael. 2003. "The Feng Shui of Virtual Reality". U *Crossings: eJournal of Art and Technology* 1, Issue. [<http://crossings.tcd.ie>, 21.5.2003.]
- Jovetić, Damir. 2003. "Crkva o New ageu i reakcije: Tko ne želi biti New Age?". *Novi list online*. Rubrika: Profil, 22.2.2003. [<http://www.novilist.hr>, 15.4.2004.]
- Jung, Carl. G. 1973. *Čovjek i njegovi simboli*. Zagreb: Mladost.
- Juretić-Biondić, Dolores. 2002a. "Dnevni horoskop uz hotelski doručak". *Novi list online*, Rubrika: Novosti, 30.11.2002. [<http://www.novilist.hr>, 26.3.2004.]
- Juretić-Biondić, Dolores. 2002b. "Otkriti akupunkturne točke Učke". *Novi list online*, Rubrika: Liburnijski Novi list, 22.12.2002. [<http://www.novilist.hr>, 26.3.2004.]
- "Kako nahraniti dušu" *Večernji list*, 6.4.2002. [<http://www.vecernji-list.hr>]
- Kalapoš, Sanja. 2002. *Rock po istrijanski: O popularnoj kulturi, regiji i identitetu*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
- Ksenija Turčić, Sunt lacrimae rerum?* 1998. [http://www.miroslav-kraljevic.hr/1/turcic_e.htm, 22.8.2003.]
- Lerner, Michele. 1998. "Training helps Realtors sell across cultures". *The Washington Times*, 23.10.1998. [<http://www.questia.com>, 26.9.2003.]
- Levitt, Susan. 2003. *Taoistički feng shui: drevne osnove kineske vještine uređenja prostora*. Zagreb: CID-Nova.
- "Lovranske vile". 2002. <http://www.adriatica.net>, 13.11.2002. [<http://www.lovranske-vile.com/hr/astra.asp>, 24.11.2005.]
- "Mali oglas", "Intelektualne usluge", "Ponuda". 2003. *Jutarnji list*, 5.4.2003:66.
- Martin, Tom. 1999. "Feng Shui away Your Wedding Day Worries". *Scotland on Sunday* (Edinburgh, Scotland), 22.8.1999. [<http://www.highbeam.com/library>, 19.6.2004.]
- Maxwell, Alison, Craig Wilson i Jayne Clark. 2002. "Hairstylists' New Angle: Feng Shui for Your Head". *USA Today*. Trends & Phenomena, 2.8.2002. [<http://www.highbeam.com/library>, 19.6.2004.]
- Meštrović, Matko. 2002. *Vrijeme zbilje: Ususret evolucijskom ubrzanju*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.

- Modern Feng Shui*. 2001. FengShuiByDesign 2001. [http://www.fengshuibydesignonline.com/Modern_Feng_Shui.htm; 10.1.2006.]
- Mulcock, Jane. 2001. "Creativity and Politics in the Cultural Supermarket: Synthesizing Indigenous Identities for the R/evolution of Spirit." *Continuum: Journal of Media & Cultural Studies* 15/2. [<http://search.epnet.com>, 15.4.2003.]
- "Nekretnine Sunce d.o.o." 2005. <http://www.nekretnine-sunce.hr>, 17.10.2005.
- Nisbett, Richard. 2003. *The Geography of Thought: How Asians and Westerners Think Differently... and Why*. New York: Free Press.
- "Niveto d.o.o." 2006. <http://www.niveto.hr>, 10.1.2006.
- Nolan, W. Riall. 1999. *Communicating and Adapting across Cultures: Living and Working in the Global Village*. Westport: Bergin & Garvey. [<http://www.questia.com/library>, 17.6.2004.]
- Petrinović, Kruno. 2003. "Probuđena kvarnerska ljepotica". *Gloria, specijalno izdanje Dom i vrt*, 21.3.2003:102-111.
- "Place Psychology Research and Consultancy Group: Where Feng Shui meets Science." [<http://www.placepsychology.com>, 8.5.2003.]
- Prgomet, Ivana. 2003. "Business Club: Feng Shui u uređenju poslovnih prostora". *Poslovni tjednik* 69:58-71.
- "Q-tim". 2002. <http://www.qtim.hr>, 2002.
- "Road Rage on the Autobahn? Take a Break at the First Feng Shui Rest Stop". 2004. *Agence France Presse English*, 24.7.2003. [<http://www.highbeam.com/browse>, 19.6.2004.]
- Roberts, Stephanie. 2002. *Why I Practice Contemporary Western Feng Shui*. Kahului: Lotus Pond Press. [<http://www.fastfenghui.com>, 11.12.2002.]
- Robinson, B. A. 2003. New Age Spirituality, ReligiousTolerance.org. [<http://www.religious-tolerance.org.newage.htm>, 6.3.2003.]
- Santos, Daniel. 1998. *Feng Shui for the Body. Balancing Body and Mind for a Healthier Life*. Wheaton, Illinois: Quest Books – Theosophical Publishing House.
- Schaverien, Tracy. 2000. "Store's Aura of Feng Shui (News)". *Sunday Mirror* (London, England) 27.2.2000. [http://www.findarticles.com/p/articles/mi_qn4161/is_20000227/ai_n14501993, 10.1.2006.]
- Shackelford, Mark. 2002. "Software for Feng Shui: Workshop 1". U *Feng Shui for Modern Living Magazine*. Feng Shui Publishing International Ltd. 2002. [<http://www.fengshui-magazine.com>, 14.11.2002.]
- Smiley, Scott. 2003. *Feng Shui: The Chinese Art of Placement: Scott Smiley's Ideas in Place*. [<http://home.earthlink.net/~scottsmiley/fengshui.html>, 1.10.2004.]
- Spear, William. 1998. *Feng Shui za skladno življenje*. Zagreb: Biovega.
- Taggart, Mike. 2002. City Given Feng Shui Advice for Success. *South Wales Echo* (Cardiff, Wales), 25.1.2002. [<http://www.highbeam.com/browse>, 19.6.2004.]
- Tan, Yick. 2002. *Feng Shui Business card*, FengShuiBusinesscard.com. [<http://www.fengshui-businesscard.com>, 19.12.2002.]

- The Feng Shui of Fashion*. 2003. IndoIndians.com. [http://www.indoindians.com/fashion/feng_shui.htm, 14.8.2007.]
- The Feng Shui Fragrance Company*. 2007. [<http://www.fengshuifragrance.co.uk>, 14.08.2007.]
- The History of Traditional Feng Shui*. 2007. Feng Shui Institute. [<http://www.feng-shui-institute.org/fengshuihistory.htm>, 6.2.2007.]
- The Mana Brother's. 2003. [<http://www.fortunecity.com>, 11.2.2003.]
- Tonante, L. A. 2002. *Feng Shui – Mistična energija prostora*. Zagreb: Zagrebačka naklada.
- Tower, Jeannie Marie. 2003. *What is Integrative Feng Shui?*, Feng Shui Magic. [<http://www.fengshuimagic.com>, 8.5.2003.]
- Trgovina Ethno1. 2005. <http://www.ethno1.com>, 1.10.2005.
- Ujevich, Držislav. 2003. *Prezentacija Feng Shui Projekta*. Zagreb: Feng Shui Center, 15.12.2003.
- Vlahović, Petar. 1973. *Život i običaji naroda Kine*. Beograd: Naučna knjiga.
- Von Franz, Marie-Louise. 1980. *An Introduction to the Symbolism and the Psychology*. Iner City Books. (1915)
- Web Shui. 2002. [<http://www.webshui.net>, 6.12.2002.]
- Western School of Feng Shui. 2006. [<http://www.wsfs.com>, 10.1.2006.]
- What is the Pyramid School of Feng Shui?* 2005. Feng Shui Institute International. [<http://www.fengshuiinstituteinternational.com/pyramidfengshui.htm>, 9.1.2006.]
- Wilhelm, Hellmut. 1996. *Što je to I Ching? Osam lekcija o I Chingu*. Zagreb: Misl.
- Wong, Simon. 2002. *Flying Star Feng Shui for Success in 2002*. London: Yellowdragon Feng shui International. [<http://www.yellowdragon-feng-shui.co.uk>, 5.2.2003.]
- Yap, Joey. 2003a. *Mastery Journal* 1/5. [<http://www.masteryjournal.com>, 19.5.2003.]
- Yap, Joey. 2003b. Identifying Classical Feng Shui Systems, Mastery Academy of Chinese Metaphysics. [<http://www.masteryacademy.com/Resources/dsparticles.asp?id=17>, 8.6.2003.]
- Yu, Joseph. 2003. *Feng Shui and Pseudo-Feng Shui*. Feng Shui Research Center. [<http://www.astro-fengshui.com/feng1.htm>, 12.2.2003.]
- Zagrljaj ljepote*. 2003. OTV, 4.10.2003. (prilog Wellness & Beauty Centar u Istri).
- "Zg Wellness". *Večernji list*. Moda i zdravlje, 11.2.2005. [<http://www.vecernji-list.hr>, 1.9.2005.]
- "7 ekskluzivnih salona u Zagrebu". *Tena* 226, 1.7.2003:24-25.

FENG SHUI ON THE SHELVES OF THE CULTURE MARKET

Summary

Feng shui is one of many traditions and practices from the Far East that leave their increasingly more visible mark on the Western culture. This paper discusses the issue of its metamorphosis on its way to the Western capitalist/commercialized society, placing it into the context of the mutually exclusive Eastern and Western worldviews, as well as into the context of the new age movement as a secular environment and fertile ground for the alteration of this skill. The intriguing question of the adaptation of the feng shui system to the Western attitudes and mentality has been intertwined with the issues of the advertising strategies that tend to simplify it and thus place it further from its starting point and broaden the boundaries of its application to the surprising degree.

Keywords: feng shui / culture market